

VITA

A HONVÉD VEZÉRKAR 1944. SZEPTEMBER 4-I MEMORANDUMÁNAK VITÁJÁHOZ*

Dr. Ölvédi Ignác,

a hadtudományok kandidátusa

Könyvkiadóink gondozásában egyre több olyan mű jelenik meg, amely Magyarország második világháborús szerepével, gazdasági, politikai és diplomáciai eseményeivel foglalkozik. Tudományos folyóirataink hasábjain pedig sok egy-egy fontos részletkérdést elemző és bizonyító tanulmány lát napvilágot. Nem állunk ilyen jól a Horthy-rendszer 1939—44-es évek katonapolitikai vonatkozású eseményeinek feldolgozásával. A Horthy-hadsereg és vezérkarának az ország politikájában betöltött szerepéről, a háborús évek katonapolitikájáról át-

* A memorandumot nagybacsoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendőök 1938—1945. című 1947-ben megjelent művében a 205—211. oldalakon közli. Ez idő szerint az eredeti példány levéltárainkban még nem került elő. A memorandumot 1944. szeptember elején Vörös János vezérezredes szerkesztette, aki az ország megszállása után a németek követelésére került a magyar királyi vezérkar élére. Neve szerepel „— az egymás útját egyengető nyilasok” — Horthy sajtókezelő 1943. januárjában összeállított és a honvédelmi miniszterhez címzett névjegyzékben. Weissenmayer azt jelentette Vörösről, hogy jól együtt tud vele működni, ő hajlandó a németek minden kívánságát teljesíteni. Vörös igyekezett is a német főparancsnokság bizalmát kiérdemelni. Még 1944. szeptember elején is követeli, hogy „szövetségesi hűséggel” ki kell tartani a németek oldalán és a háborút folytatni kell. Az események hatására a szovjet csapatoknak a Kárpátokon való átkelésére Vörös módosít állásfoglalásán és szeptember 7—8-án a fegyverszünet kérését javasolja. Minden bizonnyal ezzel magyarázható, hogy Horthy őt is bevonta a fegyverszünet előkészítésébe, aminek érdekében Vörös katonai vonatkozásban igen keveset tett. Október 15-én a kormányzói proklamáció elhangzása után visszatért hivatali helyiségébe. Ott helyettese, László altábornagy és a vezérkar I., II., III. osztályának vezetői várták. Kérdésükre a vezérkari főnök kijelentette, hogy a szózat őt magát is meglepte. László altábornagy és a jelenlévők kérésére kiadta a kiegészítő parancsot a harc továbbfolytatására. László altábornagyot október 16-án arra kérte, hogy kövessen el mindent őrizetbe vételének megakadályozására. Hivatkozott arra, hogy őnszántából kiadta a fegyverszüneti parancs felfüggesztését. Miklós Béla október 16-án távbeszélőn felhívta Vöröst. A beszélgetés fűtanúja volt Kéry Kálmán vezérkari ezredes is. Miklós kérésére a vezérkar főnöke közölte, hogy a harcot szoros együttműködésben a németekkel folytatni kell és arra utasította az 1. hadsereg parancsnokát, hogy Heinrici meghívásának tegyen eleget. Az események után pár nappal levelet írt Beregfy nyilas honvédelmi miniszterhez. Panaszkodott, hogy üldözik, holott neki köszönhető, hogy az októberi átállás a hadseregben olyan simán sikerült. Ezt az érdemét Vörösnek a németek figyelembe is vették. A szovjet csapatokhoz történt átmenetele után elmondta, hogy október 16-án Winklemann-nak, a magyarországi SS csapatok parancsnokának engedélyével tábornoki becsületszavára szabadon bocsátották és megengedték, hogy a Balatonnál levő villájában pihenjen. Innen, amikor tudomására jutott, hogy a nyilasok őt is le akarják tartóztatni, átment Kecskemétre. Itt várta be a szovjet csapatokat. 1945-ben honvédelmi miniszter, majd a hadsereg vezérkari főnöke volt.

fogó tudományos feldolgozás még ez ideig nem jelent meg. Nem túlzott az a megállapítás, hogy a második világháborút megelőző, a Szovjetunió elleni hadbelépést előkészítő és a háborús évek alatt alkalmazott katonapolitika bemutatásával, elemzésével és az események kritikai értékelésével a marxista történeti irodalom még adós. Készült ugyan ezekről a problémákról is jó néhány tanulmány, másokon hadtörténéseink most dolgoznak, várható, hogy kutatásaik eredménye hamarosan a közönség elé kerül és jelentős segítséget nyújt majd a Horthy-Magyarország háború alatti katonapolitikájának elemzéséhez és értékeléséhez.

A 40-es évek elejére a Honvéd Vezérkar szerepe az állam életében és befolyása a kormány bel- és külpolitikájára — különösen katonapolitikájára — jelentősen megnövekedett. Hatalmát, ellenőrzését az ország militarizálásával igyekezett kiterjeszteni a társadalom életére.

Ezt nagymértékben elősegítette az, hogy hadügyminiszternek a vezérkari főnök nem volt alárendelve. A honvédelmi miniszter gyakorlatilag csak adminisztratív feladatokat látott el. A hadsereg igazi gazdája és irányítója a vezérkar főnöke volt. Ő viszont csak a kormányzónak tartozott számadással.¹ Horthy a maga elképzeléseit a haderőre vonatkozóan a vezérkaron keresztül valósította meg. Ez a sajátos viszony jelentősen növelte a vezérkar önállóságát és lehetővé tette beavatkozását a külpolitikai kérdésekbe is. Terveinek megvalósítását német támogatással látta elérhetőnek. A német orientáció legfőbb szorgalmazója és sugalmazója, a hitleri fasizmus fenntartás nélküli kiszolgálója volt. A hadsereg fejlesztését is — különösen 1938-tól — szorosan ennek a törekvésnek a szellemében irányította és emellett hűségesen kitartott a háború éveiben is.

Werth Henrik² például a háború kitörése utáni feszültség növekedést arra használta fel, hogy a vezérkar még fokozottabban beavatkozzon az ország bel- és külpolitikájába. Olyan apparátust szervezett maga körül és annyira aktív volt az általa irányított katonai vezetés, hogy nem egyszer áthúzta még a kormány elképzeléseit is. A hadsereg fejlesztését, várható alkalmazásának kilátásait még a miniszterelnök előtti is eltitkolta. A kormányynak nem volt betekintése abba, hogy a hadsereg fejlesztésére fordított anyagi eszközöket, beru-

¹ Belügyminisztérium Irattára (továbbiakban BMI) „V” 101594/1.0014. lap. Szombathelyi Ferenc elleni peranyag. Nagy Vilmos vallomása. „Hadműveleti kérdésekben... közvetlen előadói joga volt a kormányzónál és engem csak utólag volt köteles tájékoztatni az ott törtétekről. A hadsereg szervezését, felszerelését és fegyelmi kérdéseit önálló hatáskörben intézte. A honvédelmi miniszter a honvédség vezetésére csak a vezérkar főnökén keresztül gyakorolt befolyást”. Hasonlóan nyilatkozott erről a kérdéstről Lakatos Géza volt miniszterelnök is. „A katonai seregtestek kirányítása, semmiféle módon nem tartozott a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe, akinek ebbe semmiféle ingerenciája nem volt. A honvédelmi miniszter ugyanis adminisztratív szerv, aki anyaggal, pénzzel és általában mindenféle lehetőségekkel a hadsereget felszereli, az irányítás és a csapatok alkalmazása... a vezérkari főnök hatáskörébe tartozik”. (BMI „V” 19430/14. Szilasi-Sztójay és társai ügyének tárgyalásáról felvett gyorsírói jegyzőkönyv, 0652. lap. Lakatos Géza vallomása.)

² 1919-ben a magyar Vörös Hadseregben hadosztályparancsnok volt. Egysége Szolnoktól keletre tevékenykedett. A támadásra kapott parancsot eljuttatta az intervenció román csapatokhoz. Ezért Horthyék igazolták és bevették az ellenforradalmi hadseregbe. 1935-ben nyugállományba vonult. 1938-ban akkor, amikor a háborús veszély fokozódott, visszahívták és kinevezték vezérkari főnökké. Horthy szemében ő volt „a legképzettebb német katona”, akinek véleményére még a német vezérkar is kíváncsi”... volt.

házásokat, hogyan és mire használják fel. Ugyancsak nem ismerte és nem volt beleszólása a miniszterelnököknek a vezérkar katonai természetű utasításaiba, jelentéseibe, a német vezérkarral folytatott tárgyalásaiba.³ Teleki Pál 1940 őszén Horthynak írt levelében a katonák túllapásairól és önkényeskedéseiről tesz említést. Lemondással fenyegetőzve arról panaszokodik, hogy túlságosan engedékeny, gyengekező miniszterelnökök bizonyult, minék következményeként fejére nőttek a katonák.⁴ A levél 1. sz. mellékletében pedig a következőket írta: „Magyarországon jelenleg két kormányzati apparátus és két kormányzat van: az egyik a törvényes, a másik a közigazgatás majdnem minden ágára kiterjedő katonai kormányzat, amelynek működését a törvényes kormányzat áttekinteni és ellenőrizni nem tudja”.⁵ A dokumentum további részében tényekkel bizonyítja Horthynak a vezérkar és a hadsereg kiváltságos szerepét és megengedhetetlen intézkedéseit, amelyekkel a polgári vezetéstől függetleníttette magát. Ezzel a helyzettel a kormányzó is egyetértett, így tartotta jónak, mert legfelső fokon a politikai és a katonai ügyek ugyanis az ő kezébe összpontosultak.⁶

Hitler szovjetellenes háborújához történt csatlakozás után a vezérkar szerepe és befolyása az állam belpolitikájára még jobban növekedett.

A vezérkari főnökök időnként a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács és a politikai vezetés részére — a hadihelyzetet elemző, a várható eseményeket mérlegelő és a tennivalókat megjelölő memorandumokat szerkesztettek, amelyek rendszerint irányelvül szolgáltak a kormány katonapolitikájához. Ezek visszatükrözték a vezérkar értékelését a hadihelyzetről, az ország katonapolitikájáról, a német—magyar szövetségi viszonyról és a háború további menetével kapcsolatos hadászati elgondolásait.

Werth vezérezredes például 1941 tavaszán több emlékiratot szerkesztett. Ezekben felszólította a kormányt, hogy Németországgal kössön katonai szerződést és önként ajánljon fel csapatokat Hitlernek a Szovjetunió elleni háborújához. Utódja, Szombathelyi Ferenc vezérezredes 1942 és 1943 őszén készített memorandumot. Különös figyelmet érdemel az 1943 szeptemberi, amit a vezérkari főnök a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács ülésén el is mondott. Szombathelyi ebben beismerte, hogy a „... további hadműveleteknek előreláthatólag csak halogatás és időnyerés lehet a célja: a háború kihúzása addig, amíg valami elfogadható békéhez jutnak”. A német—magyar szövetségi viszonyról pedig a következőket írta: „A németek ma kétségtelenül igen szorult helyzetben vannak, de félreismernénk helyzetünket akkor, ha azt gondolnánk, hogy egyszerűen fel lehet mondani a szövetséget és falkép-nél lehet hagyni őket. A német haderő még töretlen, fegyelme rendületlen és ha nehezen küzd is, azért küzdeni és harcolni még tud és kegyetlen csapatokat mérhet azokra, akik vele szemben fellázadnak. Éppen ezért rendkívül veszélyes az az elképzelés, hogy a németeket hagyjuk ott, még azon veszély dacára is, hogy megszálljanak bennün-

³ *Horthy Miklós* titkos iratai. Kossuth Kiadó, Budapest, 1962. 238—247. o. — Teleki Pál miniszterelnök előterjesztése Horthy Miklóshoz a hadseregnek a polgári kormányzatra gyakorolt növekvő befolyásáról.

⁴ Uo. 233. o.

⁵ Uo. 238. o.

⁶ Hadtörténelmi Intézet levéltára (továbbiakban HIL). Az 1947. évi párizsi békeelőkészítő bizottság katonai iratai. VII/19.

ket.”⁷ Ebben a főkoncepció az, hogy a németeket nem lehet otthagyni.

Egy évvel később Vörös János vezérezredes helyzetértékelését és javaslatait szintén memorandumban foglalta össze és terjesztette a kormány elé.

Ez az emlékirat rendkívül fontos és értékes katonapolitikai dokumentuma a felszabadulás előtti időszaknak. A történelmi események rekonstruálásához hathatós segítséget nyújt. Ezért részletesebb elemzése igen célszerű.

Az okmány magába foglalja a vezérkari főnök értékelését a hadihelyzetről, a Lakatos-kormány katonapolitikai koncepcióit és a háború folytatásával kapcsolatos problematikáját. Bemutatja Horthyék terveit, elképzeléseit, amelyekből megismerhetjük, hogy az események Magyarországon miért nem úgy alakultak, mint Romániában, Bulgáriában vagy Finnországban.

A Iasi-Kisinyov térségben 1944. augusztus 20-án indított nagyszabású hadászati hadművelet széttörte a német arcvonal Balkánt tartó láncszemét és a hadihelyzetet Délkelet-Európában gyökeresen megváltoztatta. Románia kilépett a fasiszta blokkból és hadat üzent Németországnak. A német hadvezetés tartalékokkal nem rendelkezett, a balkáni és a magyarországi hadászati irányok lezárására az 1944 nyarán meggyengített hadseregszerekeitől nem tudott erőket elvonni. A szovjet csapatok előtt megnyílt az út Magyarország és Jugoszlávia felszabadításához.

A Iasi-kisinyovi hadművelet nemcsak Románia és Bulgária, hanem Magyarország háborúból való kilépéséhez is kedvező feltételeket teremtett. A Horthy-rendszer katonapolitikája és tervei azonban még 1944 augusztus végén és szeptember elején is ellenezték a Szovjetunióval kötendő fegyverszünetet. Ezért elszalasztották a kiválásra a legkedvezőbb alkalmat. Azt, hogy Németország a háborút elvesztette, az uralkodó osztályok egy része Horthyval az élen már felismerte. Elhíhetők, hogy Horthyék is őszintén óhajtották a veszített háborúból való kilépést. Ezt azonban úgy akarták végrehajtani, hogy rendszerüket átmentsék. Ezt az amerikai—angol megszállásban látták. Ezért a szovjet csapatokat a Kárpátok vonalában mindenáron meg akarták állítani.

Ezt az elgondolást Lakatos Géza vezérezredes volt hivatva végrehajtani. A kormány megalakulása napján — augusztus 29-én éjjel tartott ülésen — a miniszterelnök az ország katonapolitikai célkitűzését három tömör mondatban fogalmazta meg:

— „... a háború folytatása magyar becsületességgel határaink megvédéséért,

— a belső rend és nyugalom minden körülmények között való feltlen megtartása,

— termelésünk fenntartása, sőt lehető fokozása”⁸

Ez féltreérthetetlen állásfoglalás volt a háború folytatása mellett. Ennek érdekében a Lakatos-kormány, újabb behívásokkal, 1944 szeptemberében a harctéren levő hadosztályok számát tízzel növelte és német csapatokat kért az országba. Ezek segítségével a szovjet hadsereg

⁷ Nagy Vilmos: i.m. 172., 177. o. — Az 1943. szeptember 4-i memorandum egyes részeit Adonyi Ferenc is közli: A magyar katona a második világháborúban 1941—45-ig c. művében. Ferd. Kleinmayr, Klagenfurt, 1954. 96—97. o.

⁸ Magyar Országos Levéltár (továbbiakban OL) Mt. jkv. 1944. augusztus 29.

feltartóztatására készült, hogy időt nyerjen az angolokkal kötendő fegyverszünetre és az angol—amerikai megszállás biztosítására.

Ehhez a koncepcióhoz kellett a vezérkarnak a hadicsелеkmények szem előtt tartásával helyzetelemző, az új kormány katonapolitikai célkitűzéseit magába foglaló és a hadiesemények várható alakulását mérlegelő összefoglaló jelentést készíteni. Ma okmányok hiányában nem tudjuk eldönteni azt, hogy a vezérkar a kormány felkérésére vagy a saját kezdeményezésére cselekedett-e? Elképzelhető, hogy a politikai vezetésnek a hadihelyzetet elemző, várható alakulását bemutató és a katonapolitikai célok megvalósításához szükséges tennivalókat megjelölő irányelvekre volt szüksége, amit a vezérkari főnök 1944. szeptember 4-i memorandumában terjesztett a kormány elé.

A memorandum részletes bemutatása és elemzése nem célom. Főbb mondanivalójának ismertetésével és a létezése körül kialakult vita tárgyalásával érzékeltetni kívánom, hogy — bár az események gyorsan túlhaladtak — a Lakatos-kormány és vezérkarának egyik legértékesebb, annak katonapolitikai célkitűzéseit a legkövetkezetesebben vizsgálatukra szolgáló dokumentum, amely a felszabadulás előtti időszak eseményeinek rekonstruálásához hathatós segítséget nyújt.

E korrall foglalkozó történéseink egy része ezt a memorandumot munkája során — minden biznnyal abból az aspektusból kiindulva, hogy eredeti példánya levéltárainkban ez idő szerint még nem található — figyelmen kívül hagyja, nem hivatkozik rá és eredetiségét sem kutatja. Továbbá valószínű azért is kerülik a ráhivatkozást, mert azt kizárólag katonai okmányoknak tekintik, aminek csak a katonai események tárgyalásánál lehet szerepe.

A történészek másik csoportja, elsősorban a Magyarország felszabadításával foglalkozó hadtörténészek, de mások is, mivel annak mondanivalóját és az abban vázolt terveket, katonapolitikai célkitűzéseket a Lakatos-kormány tevékenysége szinte pontról pontra igazolta, elfogadja és az 1944 szeptemberi események értékeléséhez a minisztertanácsi ülések jegyzőkönyvei mellett a kor alapvető dokumentumának tekinti.

Az első figyelemre méltó kritikai észrevételek, amelyek tagadják a memorandum létezését és hitelességét, 1965. május 24-én hangzottak el a Zrinyi Miklós Katonai Akadémián a „Tiszántúl felszabadítása” című kandidátusi értekezés vitáján. Dr. Horváth Miklós, a történelemtudományok kandidátusa a Vörös-féle memorandumot nemlétező okmányoknak, egyszerűen Nagy Vilmos „kitalálásának” minősítette.⁹

Az emlékirat létezésével és eredetiségével kapcsolatos kérdés felvetése indokolt és helyénvaló volt. Ismeretlen, vagy kevésbé tisztázott

⁹ Nagybacsoni Nagy Vilmos vezérezredes 1942. szeptember 24-től 1943. június 8-ig honvédelmi miniszter volt. Működésével sem a németek, sem a jobboldal nem volt meglegedve. Ezért a parlamentben 1943 tavaszán támadást indítanak ellene. A „Végzetes esztendők” c. munkája memoár jellegű, melyben a látottakat, a hallottakat és az átételeket mondja el, vagyis azt, ahogy látta a katasztrófát. A háborús évek miniszterei közül egyedül ő irt visszaemlékezést. Ez kétségtelen arról tanúskodik, hogy a német—magyar szövetség kérdésének megítélésében Nagy Vilmos véleménye eltért a többi vezető álláspontjától, és felelősséget értett Magyarországnak második világháborús szerepléséért. Az események ismertetése mellett, állást foglal és bemutatja, hogy Magyarország háborúból való kilépésének kudarcáért kit és milyen mértékben terhel a felelősség.

problémák sokoldalú elemzése, a más és más aspektusból elhangzott vélemények s ezek megvitatása rendszerint igen hasznos. Igaz, hogy Horváth elvtárs megállapításainak, kijelentéseinek alátámasztására — érthető okokból — meggyőző érveket nem tudott felsorakoztatni — kritikájával mégis arra kényszerítette az ezidőszerint levéltárainkban még nem található memorandumot elfogadókat, hogy bizonyítható adatokat kutassanak fel és azt tárják az olvasóközönség elé.

Horváth elvtárs észrevételeit három kérdés köré csoportosította. Bírálta Tóth Sándort, valamint e cikk íróját, mert ezt az állítólagos Vörös-féle memorandumot „...egyszerűen átveszik nagybacsoni Nagy Vilmos memoár könyvéből... Meg kell mondanom, hogy ez a Vörös-féle memorandum nem létezik... egyszerűen nincs” — jelentette ki Horváth elvtárs.¹⁰

Állítását azzal indokolta, hogy a Magyar Országos Levéltárban, a Hadtörténelmi Intézet Levéltárában megvannak a vezérkar és a kormány iratai, s közöttük nem található Vörös memoranduma. Arra hivatkozott még, hogy nyugaton Adonyi publikálta a kiszállított és Svájcban őrzött vezérkari iratokat, az okmányt azonban ő sem közli. Ebből az időből a vezérkar anyagaiból alig maradt valami itthon.

Egyáltalán nem meglepő, hogy a maximum 3—4 példányban készült bizalmas memorandumból ez idő szerint levéltáraink még nem rendelkeznek. Ami Adonyit illeti, akire Horváth elvtárs mint koronatanúra hivatkozik ebben a kérdésben — véleményem szerint — nem tekinthető kompetensnek. Adonyi csak azt publikálhatta, amihez hozzájutott. Valóban érdekes, hogy ugyancsak a Nagy Vilmos által közölt 1943. szeptember 4-i memorandumot Adonyi is publikálta. Ebből arra lehet következtetni, hogy az 1944 szeptemberi vitatott memorandum nem jutott el Adonyihoz, vagy valami okból kifolyólag nem felelt meg a szerző tervének. Véleményem szerint az előbbi eset áll fenn. Ez az okmány eltűnhetett.

A Horthy-rendszer nyugatra menekült képviselői közül kevesen voltak olyanok, akik a veszített háború után a történelem miatt felelősséget éreztek, patrioták maradtak, s azzal a gondolattal foglalkoztak, hogy hazatérnek és az eseményeket, a hallottakat, látottakat, az átélteket egy memoár leírásában összefoglalják és az olvasóközönség elé tárják. Az ilyen személyek már nem pusztán időöltésből olvasták a talált bizalmas okmányokat, hanem azokról igyekeztek jegyzeteket, illetve másolatot készíteni. Ezek közé sorolható nagybacsoni Nagy Vilmos nyugalmazott vezérezredes is, aki a sopronkőhidai fegyházban, majd a nyilasok bajorországi táborában töltött hónapokat és a szabadulása utáni időt is hazatéréséig visszaemlékezéseinek megírásához szükséges anyagok összegyűjtésére fordította. Arra a kérdésemre, hogyan jutott a vitatott emlékirat birtokába, a következőket válaszolta: „... Hiltrachingban láttam, hogy Simon Pál valami katonai, minisztériumi aktát olvas. Kérdezte, hogy ismerem-e ezt a memorandumot, melyet Szombathelyi szerkesztett a szerbiai megszállással kapcsolatban?...

Midőn láttam, hogy nem ez az egyetlen akta, hanem van itt még több érdekes irat, megkérdeztem, hogy miképpen jutottak hozzá ezekhez a történelmi fontosságú iratokhoz. Azt mondta, ... ha akarom, ide-

¹⁰ ZMKA. Tud. Kut. o. iratanyaga. „Tiszántúli felszabadítása” c. kandidátusi értekezés védésének jkv-e. Hozzászólások, 6. o.

denkit, aki valamilyen formában Szálasi rendszerét bírálta, vagy a hitleristák győzelmét kétségbe vonta és ennek hangot adott. Így került sor a Horthy-rendszer idején vezető helyet betöltött, több ismert közéleti személy őrizetbe vételére.

Nagy Vilmost a nyilasok 1944. november 16-án tartóztatták le és a sopronkőhidai fegyházba internálták. 1945 március végén a szovjet csapatok közeledésére a politikai foglyokat Passauba, majd Pfarrkirchenbe (Bajorország) szállították. Végül az a csoport, amelyikhez Nagy Vilmos is tartozott Zimmernbe került, ahová az amerikai csapatok május 1-én vonultak be. Ezt a bajorországi nyilas internáló táborok politikai foglyairól 1945. május 2-án készített angol nyelvű névjegyzék fotokópiája bizonyítja. Ezen a 30. folyószám alatt Nagy Vilmos neve is szerepel.

REGISTER

of the Hungarian political prisoners who were carried
out by the German with force in Bavaria.

/s: Triftem, Wittbrecht, Hiltraehing, Eggenfelden, Raggling, Tann, Zimmern/

Nr.	NAME	NOTES
22.	Jungert- Arnóthy Mihály	envoy, first secretary of Foreign Affairs, collaborated in asking for armistice
23.	Kacsón Ervin	counsellor, Ministry of Interior
24.	Káádr Gyula	colonel in the general staff, negotiated with english parachute-officers
25.	Jemay Gábor	police official, counsellor
26.	Krudy Ádám	captain
27.	Count Kendeffy Ádám	landowner
28.	Mrs. Countess Kendeffy Ádámé	sister of young Mrs. Horthy
29.	Prince Montenuovo Sándor	member of Genet, landowner
30.	v. Nagy Vilmos	retired colonel-general, retired Minister of War, enemy of the persecution of the Hungarian Jews
31.	v. Nagy Béla	retired general, brother of Nagy Vilmos
32.	Nagy Mihály	lieutenant-colonel
33.	Nagy Géza	counsellor, Ministry of Interior
34.	Néray Antal	retired general, retired chief of Radio
35.	Báncsi- Miklóé Aladár	brother of the present Prime Minister in Hungary, accepted by the Russians

Ugy gondolom, hogy az elmondottak és a dokumentum is elég meggyőzően bizonyítják, hogy Nagy Vilmos abban az időben, amikor a Németországba kivitt anyagokhoz még könnyen hozzá lehetett férni, igen is nyugaton volt, ahonnan 1945 őszén tért haza. Egyáltalán nem különös és nem meglepő tehát, ha a felszabadító hadművelet előtti időszakra vonatkozó könyvben olyan dokumentumokat közöl, amelyek idehaza nem találhatók.

Horváth elvtárs másik érve, hogy a hivatkozott dokumentum azért

sem létezhet, „... mert élesen ellentétben áll a négy nappal később Vörös Jánosnak a minisztertanács előtt tartott beszámolójával”.¹³ Abban valóban igaza van Horváth elvtársnak, hogy a vezérkari főnök szeptember 8-án nem egészen ugyanúgy értékelte a helyzetet, mint a szeptember 4-i memorandumban. Ebben viszont nincs ellentmondás, mert szeptember 8-án már más volt a hadihelyzet, mint a hónap első napjaiban.

A szeptember elejei helyzet alapján a vezérkari főnök a kormány tudomására hozta, hogy a magyar arcvonalrész — az augusztusi események következtében — a keleti arcvonal legveszélyeztetettebb részévé vált, ami „... a háborúra eldöntő hatásúvá lehet...”

Ha az oroszokat tisztán hadműveleti szempontok vezetik, akkor a zöm előnyomulása a legközelebbi időn belül a Nagy Magyar Alföld felé várható. Ez mind Magyarország, mind az egész keleti arcvonal szempontjából legveszedelmesebb... Az arcvonalak helyzetének ilyen alakulása Magyarország katonapolitikai helyzetét életbevágóan érinti... — vonja le a következtetést a magyar vezérkari főnök.¹⁴

Majd így folytatja: „A felvázolt helyzetből következik, hogy ... a súlyos krízis jelenlegi állapotában bármely pillanatban megérlelődhet a döntés. Teljes tárgyilagossággal nézve az eseményeket, nem tartom kizártnak, hogy az európai harcot vezető német birodalom az egyre fokozódó ellenséges túlsúly következtében a további harc feladására kényszerülve fegyverszünetet kér. Sőt nem tartozik a lehetetlenségek birodalmába az sem, hogy Németország ellenállása esetleg máról holnapra összeomlik.”¹⁵

Mit mondhatunk erről az értékelésről? Azt, hogy a memorandum a helyzet helyes értékelését adta. Igazat mondott a keleti arcvonalról. Románia átállása után ez a térség valóban a németek legveszélyeztetettebb arcvonalává vált. Abban is igaza van a vezérkar főnökének, hogy ezek az események befolyással lesznek a magyar katonapolitikai helyzetre. Megfelel a valóságnak az is, amit a roskadozó német birodalomról és hadseregéről mondott. Az első hivatalos okmány, amely — ha kissé homályosan is, de kimondta; Németország a háborút elvesztette és hogy az összeomlás bármelyik napon bekövetkezhet.

Javaslaiba a vezérkari főnök már nem ennyire következetes: „Haderőnk erejének és ütőképességének fenntartására irányuló törekvésünk csak akkor járhat sikerrel, azaz eme törekvésünk első és legfontosabb feltétele az, hogy a német birodalom oldalán továbbra is szövetségi hűséggel és szilárd fegyverbarátsággal tovább folytatjuk a harcot, mindaddig, amíg a németek is hajlandók szövetségi hűséggel határainkat megvédeni és erre képesek is. Mikor ez már nem áll fenn, akkor feltétlenül keressünk kell becsületes, de nem áruló módon a kiegyezést, mert nem dobhatjuk oda a nemzetet a német érdekében.”¹⁶

Félreérthetetlen javaslat. A vezérkari főnök biztosította a németeket, amíg csapatokat küldenek Magyarországra, addig a magyarok is harcolnak, ennél többet a fasiszta hadvezetés nem is várt. Ez volt a kérdéskérdése. Minden mást ennek rendeltek alá. A fasiszta főparancsnokságnak az volt a döntő, hogy Horthyék a szovjet hadsereggel szemben folytassák

¹³ Uo. 7. o.

¹⁴ Nagy Vilmos: i. m. 206—207. o.

¹⁵ Uo. 207—208. o.

¹⁶ Uo.

az ellenállást. A háború elvesztésére vonatkozó megjegyzések, előkészületek az angol-szász megszállás biztosítására ekkor már nem számítottak megbocsáthatatlan bűnnek. A háború elvesztését a Wehrmacht főparancsnoksága is látta. Keitel tábornagy szerint Németország 1944 nyarától már csak időnyerés céljából folytatta a háborút „... várva azokat az eseményeket, amelyek megtörténhetnek volna, de mégsem történtek meg”.¹⁷

De ez még nem minden, a vezérkari főnök folytatja a bizonyítékok felsorolását, kimutatja, hogy a hadsereg meglévő erejét fenntartani csakis német segítséggel lehet. Viszont erre „... csak akkor számíthatunk, ha őket saját és Európáért vívott harcukban teljes erőnkkel támogatjuk... De feltétlenül megköveteli a németek melletti ésszerű ideig való kitartást az is, hogy csak így vagyunk és leszünk képesek a háború befejezésének pillanatáig a jelenlegi magyar területeket integritásukban megtartani, azaz az ellenséget határainkon megállítani. Német alátámasztás nélkül a hosszú határok megvédeése jelenlegi erőnkkel katonailag teljesen lehetetlen. Saját erőnk erre túl kevés... .

Valószínű... hogy a német hadvezetés a Kárpát—Duna—Száva vonal megvédését, tehát Magyarország területének védelmét minden lehető erejével, őszinte akarattal támogatni fogja annál is inkább, mert a Dunamedence elvesztése esetén Németország délkeleti határának megvédésére a Kárpát védelemnél lényegesen több erőre volna szükség. Amennyiben azonban ez német részről mégsem történne meg, akár akarat, akár erőháány miatt, úgy feltétlenül akkor kell tárgyalásokat kezdeni, amikor ezt még fegyveres erőnk birtokában és ezzel alátámasztva tehetjük meg, tehát fegyveresen tárgyalhatunk.”¹⁸

Ebben részben a fő mondanivaló, hogy a határokat csakis a németek segítségével tudják megvédeni. Amennyiben viszont a segítség valamilyen okból kifolyólag elmarad, akkor meg lehet tenni az első lépéseket a fegyverszüneti tárgyalásokra.

A vezérkari főnök nem feledkezik meg a Dél-Erdély elleni támadás megindolásáról sem. Ennek letárgyalása után a vezérkar hadászati és hadművelleti elgondolásait ismerteti és kifejti végkövetkeztetéseit. Ezekben félreérthetetlenül kimondja, hogy az angol—amerikai megszállás csakis a szovjetellenes háború folytatásával biztosítható, amihez Vörös vezérezredes a németeket is fel akarja használni.

„Végül szabad legyen ismételtlen hangsúlyoznom — folytatódik az emlékirat —, hogy az ország megmentésére irányuló törekvésben a honvédség csak úgy fogja tudni beváltani a hozzáfűzött reményeket, ha a politikai országvezetés biztosítani fogja a szilárd belső rend fenntartását, az ország fegyelmét és a zavartalan termelést. Mindezen túlmenően pedig minden harc, küzdelem és súlyos véráldozat csak akkor nem lesz céltalan, ha a katonai vezetés teljesen bizonyos lehet abban, hogy a politika reálisan mérlegeli a helyzetet és sem az ellenség, sem a szövetséges kecsesgető ígéreteire és fenyegetéseire nem hallgat, hanem a korrektt, becsületes utat járva, kizárólag a magyar nemzet fennmaradására törekszik és ha békeajánlatra kényszerülnénk, úgy a *politikai kibontakozást csakis az angol-szász oldal felé fogja keresni.* (Kiemelés tőlem — Ö. I.)

Hogy ezen időpont mikor érkezett el, ennek eldöntése a politikának legnehezebb feladata. Úgy az elsietés, mint az elkésztés, egyformán a nemzet megsemmisüléséhez vezethet. *Ha azzal számolnánk is, hogy Német-*

¹⁷ Voенно Историесский Журнал, 1961. 9. sz. 90. o.

¹⁸ Nagy Vilmos: i. m. 209. o.

ország a háborút elvesztette, akkor is végsőkéig kell határainkat védeni (Kiemelés tőlem — Ö. I.), nehogy a bolsevizmus martalécai legyünk, mert a legrosszabb esetben egy nemzeti tragédia esetén is csak úgy tudjuk nemzetünk fennmaradását biztosítani, ha az oroszokat távoltartjuk és egy gyászos megszálláshoz az angolszászoknak időt nyerünk.”¹⁹

Ezzel fejezte be vitéz Vörös János vezérezredes a memorandumot. Amint látjuk, utal a kialakult és várható súlyos katonai helyzetre, ha óvatosan is, de kimondja: Németország a háborút elvesztette, s csupán napok kérdése a birodalom összeomlása. Helyesen határozta meg a szovjet csapatok várható tevékenységének irányait. Megfelel a valóságnak az az értékelése is, hogy a román átállás után az arcvonal déli szárnya mutatja a legválóságosabb képet, s hogy felbomlása döntő hatású lehet az egész háború kimenetelére.

Ezek tények, amit a vezérkari főnök elismert. Eddig tartott a reális szemlélet. Itt hirtelen minden megszakadt, a horthysta rendszer átmentése érdekében a háborúból való kiválásra kedvező katonapolitikai helyzetet félredobva, kijelentette, hogy Magyarország számára egyetlen egy lehetőség van: *folytatni a harcot, német segítséggel védekezni mindaddig, míg az angol—amerikai csapatok megérkeznek*. Hogy miért? Vörös erre is választ adott, mert „... egy nemzeti tragédia esetén is, csak úgy tudjuk nemzetünk fennmaradását biztosítani (azaz a Horthy-rendszert — Ö. I.), ha az oroszokat távoltartjuk és egy gyászos megszálláshoz az angolszászoknak időt nyerünk”.

A végkövetkeztetés és a javaslat ellentmond a reális helyzetértékelésnek, de híven tükrözi Horthyék vágyait, elgondolásait. 1944 augusztusában és szeptemberében a magyar uralkodó osztályok az angolszász megszállásban látták az egyetlen elfogadható megoldást. Ha már a háború elveszett, jöjjenek az angolok, ők a rendszert nem bántják, sőt hozzásegítenek az átmentéséhez. Ezért javasolta Vörös, hogy a háborút a német birodalom oldalán továbbra is szövetségesi hűséggel és szilárd fegyverbarátsággal folytatni kell.

Ennek ismertetése után nézzük meg, mi történt négy nap alatt és milyen mértékben módosította Vörös János vezérezredes elgondolásait, javaslatait?

A Dél-Erdély ellen (1944. szeptember 5.) indított támadás megbukott. A kudarccal egy időben megérkezett a hír arról, hogy a szovjet csapatok a Déli-Kárpátok átjáróin átkeltek és megkezdték előnyomulásukat Brassó—Nagyszeben—Kolozsvár—Nagyvárad—Arad—Temesvár irányába. A másik kellemetlen értesülés, ami szintén megdöbbenetett a Lakatos-kormányt, hogy szeptember 6-án a szovjet csapatok a Keleti-Kárpátokban is aktív tevékenységbe kezdtek. Az egyidejűleg keletről és délről megindult szovjet előretörés következtében az egész székelykiszögellés a szovjet csapatok hadműveleti harapófogójába került, amely elvágással fenyegette az ottlévő erőket. A Kárpátok vonulatára alapozott új vezelmi arcvonal tehát még kialakulása előtt teljesen szertehullott. Ehhez hozzájárult még az a probléma, hogy a Guderian által ígért német csapatok sem érkeztek meg.

A szovjet csapatok gyors átkelése a Kárpátokon és váratlan megjelenése Erdélyben, valamint a német segítség késése végérvényesen meghiúsította a Kárpátok megszállására és megtartására épült horthysta elképzeléseket. Kudarcba fulladt tehát a vezérkar főnökének szeptember 4-i me-

morandumában kifejtett terve. Katonapolitikai kérdések vizsgálata és a helyzet sokoldalú elemzése után minden különösebb nehézség nélkül megértjük, hogy négy nappal később Vörös miért módosít az iratban kifejtett elgondolásokon.

A minisztertanács szeptember 8-i rendkívüli ülésén²⁰ a harctéri helyzetet vázolván a vezérkari főnök rámutatott arra, hogy a Déli-Kárpátokon átkelt szovjet csapatok elérték Brassót, Nagyszebent, Lugost és a Temes vonalát. A minisztertanács elé tárta, hogy a teljes bizonytalanság uralkodik. Beismerte, hogyha a németek segítenek, akkor is csak késleltetni tudnák „... az oroszok előnyomulását. De véglegesen megállítani nemigen fog menni.”²¹ Azt is a miniszterek elé tárta, hogy a németek a keleti arcvonalat minden erővel tartani akarják, de ennek elenére nem számíthatnak jelentősebb német segítségre. Aláhúzta, hogy eddig olyan német erők, amelyek képesek lennének a szovjet csapatok megállítására, sem keletről, sem délről nem érkeztek. Arra is rámutatott, hogy reményeket a szövetségesek közeli megérkezéséhez nem fűzhetnek, azok Közép-Európában a szovjeteket már nem előzhetik meg „... az angolszászok kénytelenek deferálni a bolsevisták előtt.”²²

Mit mondhatunk erről az értékelésről? Azt, hogy Horthy vezérkari főnöke ismét realisan mérlegelte a helyzetet. Beismerte, hogy magukra vannak hagyva, hogy erősebb német segítségre nem számíthatnak, s hogy azzal is csak késleltetni tudnák a 2. Ukrán Front előnyomulását, de fel-tartóztatni nem. Azt is félreérthetetlenül kimondta, hogy az angolok Közép-Európában már nem előzhetik meg a szovjet hadsereget. Ezeket szeptember 4-én még nem így látta.

Igaz az is, hogy a 8-án kialakult körülmények hatására Vörös javaslatai is realisabbak, mint szeptember 4-én. Ez a következőket tartalmazta:

— kímélni kell a magyar vért és meg kell védeni a magyar érdekeket,

— a keleti arcvonal addig tartja magát, amíg bírja, politikai fronton viszont meg kell tenni a szükséges előkészületeket.²³

Ezzel a vezérkari főnök beismerte, hogy német segítséggel is csak késleltetni tudják a szovjet hadsereg előnyomulását, de megállítani nem. A memorandum még úgy értékelte a helyzetet, hogy ha a németek segítenek, a Kárpátok vonalában megállítják a szovjet hadsereget. Az sem lehet vitás, hogy a politikai előkészületek alatt a fegyverszünet kérésének előkészületeire gondolt. Az emlékiratban még azt írta: „... minden harc, küzdelem és súlyos véráldozat csak akkor nem lesz céltalan, ha a katonai vezetés teljesen bizonyos lehet abban, hogy a politika (a kormány — Ö. I.) realisan mérlegeli a helyzetet és ... ha békeajánlatra kényszerülünk, úgy a politikai kibontakozást csakis az angolszász oldal felé fogja keresni”. Kétségtelen, hogy szeptember 8-án a vezérkari főnök már nem ennyire egyoldalról szemléli a kérdést. Véleményem szerint azzal a kijelentésével, hogy a „... helyzet folytán az angolszászok kénytelenek deferálni a bolsevisták előtt”, beismerte, hogy hiú ábránd tovább várni az angol csapatokat. Nemcsak az angolok deferáltak tehát, hanem a vezérkari főnök is.

Mindössze arról van szó tehát — és nem többről —, hogy Vörös vezér- ezredes a hadihelyzetben beállott változások következtében bizonyos módosításokat tesz a szeptember 4-i elképzeléseihez. De még távolról sem

²⁰ Dr. Horváth Miklós állításával ellentétben Vörös nem néhány nappal a szeptember 8-i minisztertanács ülése előtt érkezett meg a Wehrmacht főhadiszállásáról, hanem 1944. augusztus 25-én, majd szeptember 12-én utazott ki ismételen.

²¹ OL Mt. jkv. 1944. szeptember 8.

²² Uo.

²³ Uo.

olyan határozott a fegyverszünet kérdésében, mint ahogy azt Horváth elvtárs hozzászólásában állította. Vörös olyan javaslatot a kormánynak, hogy „... sürgősen kössék meg a fegyverszünetet, még a Szovjetunióval is” — sem szeptember 4-én, sem az azt követő időben nem tett.²⁴ A szovjet hadsereghez történt átmenetele után vallomásában azt mondta, hogy ő mint „katonai szakember és reális politikus régebben megértette, hogy Németország a háborút elvesztette és hogy Magyarország számára az a legcélszerűbb, ha minél előbb szakít Hitlerrel”. Arra is hivatkozott még, hogy Horthynak is megmondta: „elérkezett a háborúból való kilépés ideje”.²⁵ Ezt a vallomást 1944. november 1-én tette. Tevékenysége azonban mást mutat.

Vörös János vezérezredes a fegyverszünet kérdésében távolról sem volt olyan következetes, mint a harc folytatása szempontjából. Szeptember 9-én emlékiratot küldött Guderiannek. Ebben gyökeresen mást indítványozott, kategorikusan tagadta előző napi elgondolását. Elsősorban német csapatokat követelt a Déli-Kárpátok átjáróinak birtokbavételére és Dél-Erdély pacifikálására. Azt igyekezett bebizonyítani, hogy Magyarország védelme mindenekfelett Németország érdeke, hogy a Déli-Kárpátok elvesztése a Keleti-Kárpátok védelmének feladását vonja maga után. Biztosította Guderiant arról, hogyha a legmagasabb német vezetés megadja a segítséget, akkor „... magyar részről egész erőnk bevetésével és teljes akarattal — írja a vezérkari főnök — veszünk részt...” a harcokban.²⁶ A szovjetellenes háború folytatásának kérdésében Vörös vezérezredes szeptember 8-án módosítja álláspontját.

Horváth elvtárs harmadik érve, hogy „... az egész Vörös-féle memorandumot Nagy Vilmos találta ki... Köztudomású, hogy Nagy Vilmos és Vörös János között szoros és meleg emberi és baráti kapcsolat volt. Amikor Nagy Vilmos megírta a „Végzetes esztendő”-et, amely 1946-ban jelent meg (1947-ben jelent meg — Ö. I.), folytak a mépbíróági perek a háborús bűnösök ellen. Vörös Jánosnak az átállás kérdésében játszott és az ideiglenes kormányban betöltött szerepe... kezdett erősen kritika tárgyává lenni” — hangsúlyozta Horváth elvtárs.²⁷ Végkövetkeztetése, hogy Nagy Vilmos azért „hamisította” ezt a memorandumot, hogy Vörös Jánost a politikai harcokban megtámassza.²⁸

Mit mutatnak ezzel szemben a tények? Nagy Vilmos és Vörös János közötti kapcsolatok a történelem szempontjából jelentéktelenek. De ha már felmerült, annyit kívánok megjegyezni, hogy az ellenkezője igaz annak, amit Horváth elvtárs állít. A vezérkari főnök 1944 tavaszán Nagy Vilmos ellen a parlamentben elhangzott nyilas vádak alapján becsületügyi eljárást indított. Különösen meglepő Horváth elvtársnak az a kijelentése, hogy ezt a memorandumot Nagy Vilmos azért hamisította, hogy Vörös Jánost a politikai harcban megtámassza.²⁹ Ellenkezőleg, Nagy Vilmos ennek a vezérkari tisztek által még 1945 tavaszán is féltve őrzött bizalmas okmányának közreadásával éppen azt igyekezett bizonyítani, hogy a vezérkar a helyzetet általában reálisan mérlegelte, de képtelen volt ésszerű következtetések levonására. Vörös János a memorandum

²⁴ ZMK. Tud. Kut. o.: idézett iratanyag, 6. o.

²⁵ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. 240. fond, 11306. leltár, 516. csomó 556. lap.

²⁶ Nagy Vilmos: i. m. 200—221. o.

²⁷ ZMKA. Tud. Kut. o.: idézett iratanyag, 8. o.

²⁸ Uo.

²⁹ Vörös János vezérezredes a könyv megjelenésének idején már nyugállományban volt.

publikálását vádiratnak tekintette. Erdemes figyelemmel elolvasni a könyv erre vonatkozó részét.

„És hiába várja az olvasó — írja Nagy Vilmos —, hogy a jelentés hidegen és tárgyilagosan levonva a következtetést, megállapítja, hogy Magyarország védelme a túlerejű orosz támadással kilátástalan és céltalan vérpazarlást jelent, hiába lesi az olvasó, hogy mikor jön a memorandum logikusan és tárgyilagosan előkészített végkövetkeztetése: azonnal tegyünk le a fegyvert! Ehelyett az emlékirat azt tanácsolja, hogy tovább kell folytatni a harcot szövetségi hűséggel és szilárd fegyverbarátsággal mindaddig, amíg a németek hajlandók határainkat megvédeni...

A teljes realitással felvázolt előzmények után teljesen érthetetlen következtetés az is, hogy a németek mellett való kiállással biztosíthatjuk Magyarország integritását egészen a háború befejezésének időpontjáig. Újra csak a tér, az idő és az anyagi erő hamis megítélésének delibábja kísért...

Tarthatatlan okoskodás az is, hogy a Kárpátokat addig tartsuk, míg az angolszászok Magyarország megszállását végre nem hajtották. Tudvalevő dolog, hogy az oroszok a magyar határon álltak már, az angolok még a Rajnát sem érték el.

Teljes politikai tudatlanság derül ki abból a tervezetéből is, mely a kibontakozást az angolszász oldal felé keresi és elejti, sőt ellenzi az oroszokkal való megegyezést és békét... Nem mellőzhető tényező az sem, hogy mi nem az angolszászokkal, hanem a Vörös Hadsereggel álltunk harci érintkezésben...

Magyarországnak életérdeke volt, hogy most az utolsó pillanatban, ha már eddig nem tette, szakítson azzal a politikai iránnyal, mely a nyilvánvalóan vesztes Németország oldalára láncolta. Itt a katonáknak most már arra kellett volna szorítkozniuk, hogy megadják a döntésre hivatott kormánynak a feleletet arra kérdésre, hogy katonailag van-e remény, ... a katonai erő kifejtés lehetőségeit kellett volna feltárniok...³⁰

Nagy Vilmos nem állt meg a memorandum magyarázásánál, hanem azt is megmutatja, hogy az akkori helyzet igenis teljesen érett volt a Szovjetunióval való tárgyalás megindítására. Ez az, amit a katonai és a politikai vezetés figyelmen kívül hagyott.

Az emlékirat közlésének céljáról kérdésemre a következőket válaszolta: „A magyar vezérkar főnökének ezt az írását azért közöltem, hogy igazoljam azt a felfogásomat, hogy Magyarországnak a németektől való elszakadása és a háborúból való kilépésének kísérlete milyen felületes volt, és hogy a magyar politikai és katonai vezetés nem ott kereste a kibontakozás útját, ahol kellett volna: keleten — hanem állandóan, még az utolsó percben is a nyugatiak segítségével reménykedett az oroszokkal szemben, akikkel közvetlen harci érintkezésben állott.”

Ezek Nagy Vilmos értékelő mondatai a Vörös-féle memorandumról. Az összefoglaló, mint tartalmából látjuk, homlokegyenest ellenkezik azzal, amit Horváth elvtárs állított és azzal a képpel is, amely Vörös János szerepéről az 1945 és 1946-os években kialakult. Sokféle következtetés levonható ebből, de az, hogy ezzel Nagy Vilmos 1947-ben Vörös János politikai pályafutását támogatta, nagyon valószínűtlennek látszik.

Horváth elvtárssal ellentétben az emlékiratot a vezérkar németeket ellentmondás nélkül szolgáló tevékenységének és vezetőinek korlátozottságát leleplező legjobban sikerült dokumentumnak tartom. Minden alapot nél-

³⁰ Nagy Vilmos: i. m. 212—214. o.

Vörös János válasza nagybaczoni Nagy Vilmosnak

„Nagy Vilmos adatainak igen nagy része a tények
nem ismerésére és nagylokú tájékozatlanságra vall!”

A Fekély legutóbbi számban megjelent nagybaczoni Nagy Vilmos nevével szembe fordított: A memoárak egy része azelőtt Vörös Jánosnak, a vezérkar főnökének, a háború utolsó fázisában betöltött szerepére is. Mialatt Nagy Vilmosnak a reventelőző egyik másik megjelöléses hőmségeként ellenkezett azaz a képpel amely Vörös János szerepéről a következő tényes részben részletesen kiadott, széleskörűen látnak, hogy magához Vörös Jánoshoz fordultak és megkérdezték mi a véleménye Nagy Vilmos könyvében foglalt adatokról.

Vörös János az emlékirat vádjairól

Vörös János a következőket mondotta:
— Mialatt, ami 1944 augusztusában és általában a németek bevételeitől a fegyverszünet megkötéséig terjedő időben történt, az én és számos társamórági társaimmal végigjártam a területet. Ezek a tárgyalások a legáltalánosabbak között vannak, csak négyre vonatkoztak, tehát más volt az egész kérdéskörrel szemben fogóbb részleteinek tisztázására is, természetesen tehát, hogy amikor helyt megjelölésbe kerültek a Nagy Vilmos mondanivalójában szereplő adatok is.
— Ezeknek az adatoknak igen nagy része a tények nem ismerésére és nagylokú tájékozatlanságra vall.

Úgy látom, hogy ezek részben hiányosak, részben felületessé és tendenciózus csoportosításokra vezethetők vissza.

„Államnévhasználat” magyarázata

Nagy Vilmos többek között megemlíti, hogy a magyar vezérkar 1944 szeptember 4-én olyan „általános helyzetképet” készített, amelyből nemehatár állásfoglalás derül ki. — Mi ezzel kapcsolatban a való helyzet, Jánosnak a kérdés Vörös Jánosnak.

— 1944 tavaszán élethetőséget kerestem és találtam a Függetlenségi Front vezetőit. Hossz-

szaki előkészítés után augusztusban már személyesen volt előzetes Tilly Zoltánnal és Szabócskai Arpáddal rejtékelvűleg tárgyalásról folytatott a fegyverszüneti lehetőségeiről. Akkor még úgy gondoltam, hogy kiegészítsek a háborúval sokkal simábban fog menni és sokkal kevesebb lesz, mint ahogy beárítottam. Ez azonban már történelmi. Mindent csak ezért mondok el, mert az én minden adat, amit nagybaczoni Nagy Vilmos felvett, a tények nem ismerésére alapoztak. 1944 szeptemberében már nyilvánvalóan tehát az államnévhasználatról és a háború leírásáról. Az lehet, hogy ebben az időben a vezérkar valamelyik osztálya általános helyzetképet szerkesztett, ezek-

Egy koronatan beszél Vörös János a Függetlenségi Front kapcsolatáról

A Fekélynek alkalma volt beszélgetni Vörös János a koronatan négy napig koronatanjával is, aki Vörös János és a Függetlenségi Front között az összeköttetést megteremtette. A következőket mondja:

— Az ellenállási mozgalom már 1943-ban keresett kapcsolatot azokkal a magyar vezérkari tisztekkel, akikről lehetett volt, hogy nem ismerték, nem népszerűek és bekapcsolhatók abba a mozgalomba, amely az ország felszabadítását akarta megvalósítani a háborúval való kiugrással. Így kerültünk összeköttetésbe hozzá és óvatossá fogadtak el minket.

1944 tavaszán Vörös Jánosnak, akiről tudtuk, hogy a háborúval való kiugrást és az, is tudtuk, hogy a nemet, nem jó szemmel nézték részéről, inkább való kiugrást. 1944 júniusában kerültünk abba a helyzetbe, hogy Vörös János összeköttetésbe került Tilly Zoltánnal és Szabócskai Arpáddal a Magyar Függetlenségi Front bevezetésére és megkérdeztük a tárgyalásokról a honvédség bekapcsolásáról az államnévhasználatról. Ezek a tárgyalások hírszerkénként folytak, ezek-

nek azonban, a háború folytatása szempontjából ugyanolyan jelentőségűek volt, mint az ideiglenes tárgyalások. Ezek a helyzetképek majdnem mindig egyáltalánra kerültek napbeszámolóba, amelyeket az illetékes ügyosztályok készítették el. De meg ha valóban nemehatárt jelentenek készített volna ebben az időben a vezérkar, akkor sincs ennek semmi jelentősége mert — mint mondtam — azazdrangó mellékelés-mény volt ez már akkor, mert hiszen minden részéről a fegyverszüneti lehetőségek elől.

— Vegyük azt a Nagy Vilmos könyvében idézett és személyesen vonatkozó adatokat illeti, nem tartom szükségesnek nyilatkoznom, hiszen kiderült, hogy annak minden részlete régen tisztázott.

ben a várbeli Geisler kasszárnyájával is bizony elvezetéseket voltak. Ha akkor Vörös János nem bizony megkérdezték, hogy csak a legcsúszkább esetekben is nemehatár lett volna.

akkor a magyar történelem egészen másként alakult volna.

— Ebben az esetben sem Tilly, sem Szabócskai, sem a mai koalíciókban számos vezéralja nem lenne életben, Vörös János azonban igen megkötésének bizonyult és végre is hajtott mindazt, amiben a Függetlenségi Front vezetőivel megállapodtak. Hogy katonai lépéseket sikerüljön úgy, amint az várt.

— az nem rajta volt, hanem a megkötésről tisztában. Az az adat tehát, hogy Vörös János 1944 szeptemberében nemehatárt jelentett fel, a valódi tények nem ismerésére alapoztak. Az könnyen lehet, hogy éppen azért, hogy nemehatár megkötésére megkérdezték, addig csak mártírátalán: de ezekben volt része, de soha senki sem foglalkozott még történelmi szerepével. Mint az akkori szemtanúk körkörtől is állíthatom, hogy kevés kivételtek és megkötéséről társamórági volt a magyar honvédség, mint éppen Vörös János, aki igazán megérdemelte történelmi jelentőségét munkájának igazságos méltányolását.

akkor azonnal letartóztatják, jellel végre nem hajtható és a Függetlenségi Front vezetőit súlyosan megkörtetik.

— Egyiküket is ebben az időben igen sokáig hátra önkényekkel, hátra felemeltet traktókkal alakított igen ellenállási tevékenységüket ami

nem jelentette azt, hogy az államnévhasználati tevé-

kenek előlévőnek hozatalát fel az átadás. Igen sok tisztelt hítték hivatalosan például azt, hogy nemehatár, azt, hogy, akik, a valóságban viszont igen fontos szerepet játszott az ellenállásban. Vörös Jánosnak is nem az a lényeg, hogy vezérkari tények egy-egy osztálya mit jelentett helyzetképekben, hanem az, hogy beszélésükön segítette elő minden rendelkezésre álló adatokról a Magyar Függetlenségi Front megkötésére.

— A nyilatkozó Vörös Jánosot letartóztatják, halálra ítélik, kivégezik és sokáig pedig Sopronkőhidára hurcoltatják.

amikor kiderült, hogy ő volt az összeköttetés a katonai tisztáknak. Ez is bizonyítja azt, hogy nem a hivatalos helyzetképekben az a hangneme, hanem Vörös János lényegesen történelmi eseményeket. — Vörös Jánosnak a magyar történelem eldöntésében történelmi szerepe volt.

Soha nem politikai, de mégis mint hazánk szelvé és soha a népmozgalmakban nem sodródott katonáinak, lelkiismeretileg az országba halgatott, amikor minden elkövetett, hogy csak a szoros-ellenőrzésben döntést hoztaknak a végzettségüket megkötésük: de ezekben volt része, de soha senki sem foglalkozott még történelmi szerepével. Mint az akkori szemtanúk körkörtől is állíthatom, hogy kevés kivételtek és megkötéséről társamórági volt a magyar honvédség, mint éppen Vörös János, aki igazán megérdemelte történelmi jelentőségét munkájának igazságos méltányolását.

külöz az az állítás is, hogy a memorandum közlésére és a vezérkarnak a németeket mindvégig hűségesen kiszolgáló szerepének bemutatására Vörös János kérte volna fel Nagy Vilmost.

Ezeknek a tényeknek az elmondása után nézzük meg, hogyan vélekedett Vörös János az emlékirat megjelenéséről. A „Fáklya” — politikai hetilap — 1947. június 15-i számában „nagybacsonyi Nagy Vilmos éles támadása Vörös János ellen” című cikkében ismertetést ad a „Végzetes esztendő”-ről. Ebben a szerző „Súlyos vádakat emel emlékirataiban Vörös János ellen nagybacsonyi Nagy Vilmos” alcím alatt közli a memorandum főbb kérdéseit. Szószertint idézi azokat a részeket, ahol Vörös a kormányt a németek oldalán a háború folytatására kéri.³¹

Egy héttel később — június 22-én — ugyancsak a „Fáklya”-ban jelent meg Vörös János válasza Nagy Vilmos vádjaira. A választ a vitában döntő dokumentumnak tartom, ezért ennek fotókópiáját a teljes terjedelmében közlöm.

Vörös — amint látjuk — csak mentegetőzik és azzal tér ki a részletes válasz elől, hogy „Nagy Vilmos adatainak igen nagy része a tények nemismerésére és nagyfokú tájékozatlanságára vall.” Azt állítja, hogy a népbírószági tárgyalásokon az egész kérdéskomplexus legapróbb részleteinek tisztázása is megtörtént. Ami igen döntő a válaszban az, hogy e tendencia kisugárzása ellenére *Vörös János nem tagadja az 1944. szeptember 4-i memorandum létezését.*

„1944 szeptemberében — válaszolta a szerkesztőség kérésére — már javában folytak tehát tárgyalásaink a kibontakozásról és a háború likvidálásáról. Az lehet, hogy ebben az időben a vezérkar valamelyik osztálya általános helyzetképet szerkesztett, ezeknek azonban a háború folytatása szempontjából ugyanolyan jelentőségük volt, mint az időjárásjelentésnek. (Kiemelés tőlem — Ö. I.) Ezek a helyzetképek majdnem mindig egykaptárára készülő napi beszámolóok voltak, amelyeket az illetékes ügyosztályok készítettek el.” Kerülgetve ugyan a kérdést, de beismeri, hogy igenis volt ilyen jelentés.

Végezetül még egy bizonyítékot kívánok bemutatni: Kádár Gyula — a vezérkar II. osztálya volt vezetőjének nyilatkozatát.³²

1944 szeptember elején Vörös János vezérezredes hivatalos helyiségébe hozatta a letartóztatásban levő Kádár Gyula vezérkari ezredest. Azután érdeklődött, hogyan ítéli meg az általános hadihelyzetet? Ez alól „... a front eseményeiről való hiányos tájékozottságomra való hivatkozással... kitértem.

Válaszom után Vörös vezérezredes íróasztala fiókjából több ívből álló iratot vett elő és abból részleteket olvasott fel, mondván, hogy ezt a memorandumot adta át a kormányzónak.

A memorandum részleteire nem, de annak *lényegére* határozottan emlékszem:

1. Fejtegette, hogy a németek a háborút már nem nyerhetik meg.
2. Ennek ellenére a németek mellett való további kitérésre vagyunk kényszerülve, mert az oroszoknak és ezzel a bolsevizmusnak nem nyithatunk kaput — egyidejűleg azonban keresnünk kell az angolszász hatalmak felé az érintkezést és segítségükkel a kibontakozás útját.”

³¹ Fáklya, 1947. június 15.

³² Kádár Gyula vezérkari ezredest az ország megszállása után a németek letartóztatták. Vörös János 1944. szeptember 4-i memorandumával kapcsolatban tett nyilatkozata birtokomban van.

A Kádár által elmondottak is azt bizonyítják, amit Vörös János nem tagadott, hogy 1944 szeptember elején a vezérkar a háború folytatásával kapcsolatban memorandumot készített a kormánynak.

*

A memorandum főbb tartalmának bemutatása és a mellette felsorakoztatott bizonyítékok úgy gondolom elég meggyőzően tanúsítják, hogy az nem Nagy Vilmos által készített, vagy kitalált nyilatkozat, hanem eredeti bizalmas okmány, amit a vezérkar az 1944. augusztus 29-én megalakult kormány részére készített. Az a tény, hogy a dokumentum ez idő szerint nincs meg levéltárainkban és mert Adonyi nyugaton nem publikálta, még nem ok arra, hogy azt hamisításnak és nemlétezőnek tekintsük. Lakatos-kormány és a vezérkar 1944 szeptemberi tevékenysége a szóban forgó memorandumban lefektetett elvek szerint történt. Ezt az események bizonyítják.

Horthyék csak akkor tértek el az emlékiratban lefektetett irányelvektől, és csak akkor küldték el képviselőiket Moszkvába, amikor már beigazolódott, hogy a szovjet csapatokat sem a Kárpátokban, sem az ország határain nem lehet feltartóztatni és nyugaton is tudomásukra adták, hogy Magyarországnak fegyverszüneti kérelmével a Szovjetunióhoz kell fordulni.